

Hans Anten

Een toegenegen vriend, al ben ik wellicht lastig. De briefwisseling Dr. P.H. Ritter Jr. - Herman de Man aangevuld met andere brieven en documenten (1928-1946). Bezorgd en van aantekeningen voorzien door Jan J. van Herpen. Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht/Hes uitgevers, Utrecht 1986.

Pierre Henri Ritter was een nagenoeg vergeten letterkundige toen in 1982, honderd jaar na zijn geboorte, Jan van Herpens documentatie *Al wat in boeken steekt* verscheen, over dertig jaar radiowerk van Ritter bij de AVRO. Van de ongeveer honderdtwintig boeken die de in 1962 overleden Ritter publiceerde, is er waarschijnlijk één niet geheel in vergetelheid geraakt: het boekenweekgeschenk van 1956 *Ontmoetingen met schrijvers*. Zijn meestal legendarisch genoemde bekendheid ontleende Ritter niet in de eerste plaats aan zijn vele geschriften maar aan zijn stem die van 1928 tot en met 1957, met onderbreking van de oorlogsjaren, bijna wekelijks via de radio te horen was. De bijna tweeduizend literaire radiocauserieën maakten Ritter voor het grote publiek een gezaghebbend boekbespreker, evenwel tot ongenoegen van bijvoorbeeld Marsman, Du Perron en Ter Braak. Hun 'partijdige' literatuurbenadering stond haaks op de kritische praktijk van Ritter, die in zijn streven het volk op te voeden voorlichting en kenschetsing centraal stelde en de persoonlijke voorkeur als kritische norm principieel afwees. Bij de opheffing van *Forum* in 1935 moest Ter Braak erkennen dat het een illusie was het literaire klimaat in Nederland wezenlijk te kunnen veranderen. Het 'waardenstelsel van de middenstand' waarop volgens Ter Braak de Nederlandse letterkunde dreef, zag hij met name vertegenwoordigd door 'de litteraire radio-dictator' P.H. Ritter Jr.

Ter Braaks terminologie maakt nog eens duidelijk dat Ritter in die tijd een invloedrijk persoon was. Van 1918 tot 1934 was hij hoofdredacteur van het *Utrechtsch dagblad*, voor welke krant hij wekelijks een letterkundige kroniek

[p. 254]

schreef. Naast zijn radiowerk vervulde hij tal van letterkundige bestuursfuncties, hield dikwijls lezingen, was medewerker van veel periodieken en redacteur van diverse literaire tijdschriften en weekbladen, onder andere van 1935 tot 1937 van *De groene Amsterdammer*.

Dankzij deze 'alomtegenwoordigheid' (Ter Braak) in het literaire bestel onderhield Ritter epistolaire contacten met veel schrijvers. Het archief Ritter van de Utrechtse Universiteitsbibliotheek bevat meer dan 60.000 brieven, waaronder de carbondoorslagen van Ritters brieven, en andere documenten. De voormalige AVRO-redacteur kunsten en wetenschappen Jan van Herpen is enige jaren geleden begonnen deze omvangrijke literaire erfenis te ordenen en toegankelijk te maken. Inmiddels bezorgde Van Herpen drie briefwisselingen: in 1985 verscheen de correspondentie Ritter - Slauerhoff (*Hij droeg de zee en de verte aan zich mee*) als deel VI van de kwarto-reeks van uitgeverij Hes te Utrecht; dezelfde uitgeverij publiceerde in 1986 de correspondentie van Ritter met Willem en Jeanne Kloos als deel I van het Archief Ritter (*De oude heer in Den Haag*) en als deel II Ritters briefwisseling met Herman de Man. Het ligt kennelijk in de bedoeling het belangrijkste pars van Ritters archief middels soortgelijke deelpublikaties verder openbaar te maken. Afgaande op de drie genoemde brievenuitgaven betwijfel ik ten zeerste de zin daarvan. Op dit punt kom ik terug.

Van de drie correspondenties is die met het echtpaar Kloos het geslaagdst. De inhoud boeit, de uitgave heeft onmiskenbaar biografisch en literair-historisch documentair belang, de opzet is doeltreffend: van noten is afgezien, *tussen* de brieven zijn documenten (o.a. artikelen, toespraken, citaten, recensies) en toelichtende teksten geplaatst, die de historische afstand voor de hedendaagse lezer adequaat overbruggen. Ofschoon de brieven *als literatuur* nauwelijks waarde hebben, is de lectuur van brieven en documenten meeslepend, omdat daarin voor het eerst tot in details de treurige neergang van *De nieuwe gids* is beschreven. Na de dood van Willem Kloos in 1938, komt het noodlijdend tijdschrift - in 1937 zijn er 18 particulieren en 120 boekhandels op geabonneerd -, in handen van de rijke fascist en antisemiet Alfred Haighton. Een keur van citaten uit *De nieuwe gids* bevestigt het streven van redacteur Haighton 'das Verständnis für das Nationalsozialistische Deutschland und seinen Absichten in den gebildeten Kreisen Hollands' uit te dragen. (Brief aan 'das Zeitschriftenreferat' van 3 december 1940). Als Haighton in 1943 sterft, wordt de uitgave definitief stopgezet. De briefwisseling wordt gecompleteerd met een literatuuropgave, een appendix, een personenregister, en een uitvoerig enigszins polemisch nawoord van Harry G.M. Prick, waarin wordt ingegaan op de positie van Van Deyssel, die na 1938 tot het einde in naam redacteur van *De nieuwe gids* bleef.

De appendix bevat een achttal brieven die kort voor het ter perse gaan van het boek werden gevonden; 'Zij voegen weinig toe aan het beeld dat uit de briefwisseling is ontstaan maar worden niettemin volledigheidshalve in deze appendix afgedrukt'. Hier formuleert Van Herpen zelf het principe dat zich vooral wrekt bij de twee andere brievenuitgaven: het streven alles op te nemen, terwijl het materiaal in kwalitatief opzicht niet relevant is,

De correspondentie tussen Ritter en Herman de Man omvat 57 brieven die tussen 1928 en 1946 zijn geschreven. Door de overwegend zakelijke signatuur ervan heeft volledigheid weinig zin. Welk doel is gediend met het afdrukken van briefjes die niet meer bevatten dan adreswijzigingen, kerst- en nieuwjaarswensen, verzoeken om copy, dankbetuigingen voor ontvangen copy en toeristische informatie? Deze vraag kan a fortiori gesteld worden met betrekking tot de bijlagen die bijna de helft van het boek beslaan. Zo geven de veertien in extenso opgenomen besprekingen van De Mans boeken door Ritter te veel van hetzelfde. Voor Ritter is de populaire streekromanschrijver een duivelskunstenaar met de taal, een 'Koningverteller', die nobele levenswijsheden en eenvoudige levensdrama's 'bloedwarm en tintelend van leven', 'stoer en pittig' gestalte geeft.

Geeft Van Herpen dus enerzijds te veel, anderzijds schiet hij te kort door geen toelichting te geven op de weinige momenten dat deze correspondentie voor de literatuurgeschiedenis interessant wordt. Ritter had de gewoonte regelmatig gastsprekers voor zijn radiatorubriek uit te nodigen. Zo hebben o.a. Bloem, Gossaert, Coster, maar ook Marsman (6 ×) en Ter Braak (2 ×) voor de AVRO-microfoon gesproken. Zowel het vertrouwelijk schrijven uit 1932, waarin De Man Ritter met klem verzoekt zelf zijn roman *De kleine waarheid* voor de radio te bespreken om niet in handen te vallen van nieuw zakelijke jongeren die 'ziekenhuishelderte' prevaleren boven 'het wonderlijke menschenhart', als De Mans met verve geschreven oratio pro domo 'Als ijkers de maten vervalschen' uit 1938 zijn rijke documenten waarvan de literair-historische merites onbesproken blijven. Ze werpen bijvoorbeeld licht op het onthaal van *Forum*, en de implicaties van uiteenlopende prozaopvattingen tussen traditie en vernieuwing tijdens het interbellum. Door het bovengenoemde artikel wist De Man dat 'de cirkel van de verzwijging' in de literaire kritiek nu strak om hem heen werd getrokken. Immers Marsman, Ter Braak 'en zijn honderd slippendragers' hebben volgens De Man

weliswaar de waardematen ontijkt, en met hun 'laboratoriumcritiek' en mislukte romans de letterkunde stelselmatig in diskrediet gebracht, maar ze zijn overal aanwezig.

Het is hier niet de plaats in te gaan op de achtergronden die de haat en rancune van de zich allengs verguisd voelende De Man verklaren. Een excurs daarover dient tenminste te beginnen bij Ter Braaks eerste bijdrage aan *De vrije bladen*, een kritisch artikel over het proza van De Man (1925), en mag De Mans reactie op Marsmans artikel 'Europeesch peil' in *De nieuwe eeuw* van 23 juni 1932 niet onvermeld laten. ('Mijnheer Marsman wandelt op zijn werkbrauwen, hij vrijt radiographisch, eet met zijn teenen en laat een claxon loeien als hij blij is. Zijn kindertjes komen rechthoekig ter wereld en hij voedt ze op met een megaphoon', enzovoort):

Op grond van de verschenen briefwisselingen meen ik dat de kwaliteit en kwantiteit van het materiaal een aselectieve, complete presentatie weinig zinvol maken. De suggestie van Hanny Michaelis (*NRC*, 17 april 1987) onderschrijf ik dan ook volledig: 'Als de opzet van de uitgave het toelaat, zou misschien kunnen worden overwogen om - in plaats van elke schrijver met wie Ritter heeft gecorrespondeerd in een afzonderlijk deeltje aan bod te laten komen - na een strenge scheiding tussen zinledig kaf en literair-historisch koren verschillende briefwisselingen in één uitgave te bundelen'. Hierbij valt dan te denken aan een documentenbiografie of een registernuitgave. Het zou voor Ritters literaire nalatenschap en voor de Neerlandistiek een goede zaak zijn als Van Herpen, eventueel met behulp van professionele editoren, een dergelijk boek zou vervaardigen.

Rijksuniversiteit Utrecht

Uit: De nieuwe taalgids 81 (1988), p. 253-255